

vacsorául is szolgál. Az ösztöndíjból szépen ki lehet jönni, de lelki szükséglet, hogy végigélvezzük az összes kínálkozó szindarabokat és operákat.

Milyen jótétemény, hogy a Collegium könyvtárában mindig akad munka: hol pecsételni kell, hol kimutatást lehet gépelni és ilyenkor „folyósíttatik“ a tanulmányi segély.

A nyolc hónap eltelik, mint egy szép álom. Az ösztöndíjas összesomagolja csodálatos módon felszaporodott holmiját, behozza a főzőlábosát, kitölti a kijelentő lapot, visszaadja jól megnyírbált élelmiszerjegyeit, utolsó pillantást vet Bessenyei szobrára, leveszi névjegyét a levelespolcról, fájó szívvel búcsút vesz második otthonától és annak minden egyes tagjától, — és helyet ad a következő ösztöndíjasnak.

Aldobolyi Nagy Helga.

I R O D A L O M

Zolnai Béla: A műkedvelő Purista lelki alkata. Szeged 1940. 8° 65 o. (Szellem és Élet könyvtára.)

A tanár a magyar dolgozatban már önkénytelenül eszményre javítja az ideált, korszerűre a modernnt. Pintér Nyelvvédő Könyve, a Magyarosan c. folyóirat, a hivatalos figyelmeztetések és a közszellem pörölye beleverték a magyarosítást. Eredménnyel, mert sok bántó idegenszerűség (a személytelen *el van utazva* és társai) eltűnedezett.

A háború után keletkezett magyarosító mozgalomban kevés nyelvész hallatta szavát. Álláspontjukat kifejezte talán, hogy accusativust mondtak tárgyeset helyett és nem félték az adverbiumtól. Valóban igaza van Zolnai Bélának, midőn megállapítja, hogy dilettánsok kezébe került a második nyelvújítás mozgalma: az írók és tudósok kirekesztődtek (az egy Kosztolányit ill. Zolnai Gyulát kivéve).

Zolnai Béla munkájában teljes egészében áttekinti a nyelvhelyességi mozgalom kérdését. Keresi lelki alapját a magyarosodó városi nemzetiségi kisebbség hagyománytalanságában, túlságos asszimilációs törekvésében, öngazolási tevékenységének túlkompensációjában találja. Ezenkívül a tudománytalan ötletszerűség is nyomdafestéket kap és egy idegen szót magyarosító kurta cikk helyi nagysággá emeli a vidéki adóhivatalnokot. Zolnai vizsgálja a főbb kérdéseket: fölőlesleges az idegen szó, csúnya, szégyen? Költőinkből idéz és példákon bizonyítja a jövevény szavak esztétikai értékét, használatuk jogosultságát; Kisfaludy Sándort, Vörösmartyt, Kölcseyt, Aranyt, Szabó Dezsőt és a népköltészetet szólítja Zolnai sorompóba az üldözött *regiment*, *náció* stb. szavak védelmére. Majd az idegen szavak hasznosságát, játékos értékét, nyelvgazdagító erejét, nyelvünk kifejezőképességének általuk történt gyarapodását bizonyítja szópárok szembeállításával (povedál — dumál — beszél, gyepmester — pecér, piktor — festő). Rácáfol arra, hogy az idegen szavak kihalaszják a magyar szavakat. Nem hal meg 40.000 magyar szó, hiszen a régi nyelvből eddig csak a *süv* 'sógor', *atval* 'mostohaapa', *fial* 'mostohaafiú' halt ki. (Elveszett még néhány!) Mondattani kérdéseket fejteget és bizonyítja, hogy lehet magyar szá-

vakkal is magyartalanul beszélni, majd a kákán is csomót kereső dilettánsok helytelen hibáztatásaiból sorol fel.

Végül felállítja 12 követelését. Többek közt követeli, hogy a nyelv művelést ne dilettánsok, hanem írók és tudósok irányítsák; ne csak a szavakat gyomláljuk, hanem legfőbbképpen a gondolkozást, a stílust nézzük; a természetes nyelvfejlődés döntse el a magyarosított szavak sorsát.

Már az *audiatur et altera pars* elvén is olvasniok kell a tanároknak Zolnai Béla művét. Az állandó magyarosítási folyamatban meg kell tudnunk, mi a jövevényszavak stílus- és művelődéstörténeti értéke, mit jelentenek a magyar nyelvben a jövevényszók: hiszen legalább 2000 német, 1000 szláv, sok olasz, török, oszét, árja, indogermán jövevényszavunk van, ezzel szemben csak néhány száz finnugor tő él nyelvünkben. Csakhogy néhány száz v. ezer finnugor tő mindegyikéből a származék hosszú sora támadt, az idegen tövek alig adtak 1–2 származékot.

Zolnai védi az idegeneredetű szavakat, nemcsak mert növelik a nyelv színvonalának számát, hanem hangulati velejárójuk miatt is. Szerinte a szimpatikus szó hangulatosabb, mint pótlója a rokonszenves; az *unio mystica* sejtelmességét nem fejezi ki a titokzatos egyesülés. Tény, hogy a megszokott idegeneredetű szó v. szókapcsolat hangulatát nem találjuk meg az ujdonsült szóban v. jelentésátvitelben (*Lehnüberetzung*), azonban nem tudhatjuk, hogy az idők folyamán milyen hangulatértéket kap az új szó a használat révén. A tudományos nyelvben nem is fontos a hangulati velejáró, ott inkább a nemzetközi kifejezéseket őriztük és őrizzük.

Helyes volt-e azonban a következő stílus:

„Én az ő *peripluastica* szabad fordításait szeretem és a ha a' *Syntaxis* benne meg jobbítatik, nem látom, miért ne volna jó a' *Rhythmus* szeretők kedvéért.“ (Földi János Kazinczyhoz 1791-ben). Vagy: „A' c. s, z, végbetűk akármilyen vocalisak vagy consonansoktól előtessenek meg, a' j affixum helyett duplázzák a végső consonanst; valamint a' *val vel* particulákkal szokott történni . . .“ (Kovács Ferencz Kazinczyhoz 1792-ben). Kazinczy maga pedig így ír Cserey Farkasnak 1805-ben: „Nyelvünket szabad-e példány [példa] gyanánt kitenni magunknak, még mindig ez ideig *decisio* nélkül van . . . Amely országban még nem virágozik a Festés és Faragás, ott első kötelesség az, hogy rézmetszetek és olajfejtéses kópiák a gipsz abguszok által ébresszük az alvó geniet. A poetai munkában ezeknek substituljai a fordítások . . .“ s. i. t.

Az ilyen stílust magyarosítani kellett és ezt a nyelvújítók meg is tették: magyarosították saját műveiket, pedig abban a korban többen és többit olvastak németül és hivatalos nyelvünk a latin, ill. a német volt. A mai írók legtöbbszörének egy-egy művéből alig 1–2 tucatnyi idegen szót képes előkotorni a mostani nyelvújító. Kazinczy és társai szövegének idegen szavai és idegenszerűsége mutatja, hogy a magyarosítás nem feltétlenül kárhözhatandó és Kazinczy korában jogos volt. Zolnai hangoztatja is a nyelvújítás hősiességét és elismeri, mert még hibáiban is gazdagította nyelvünket, mivel írók és tudósok irányították ezt a szellemi mozgalmat: Kazinczy, Baróti Szabó, Kölcsey, Bacsfányi, Dugonics.

Ma már aligha és alig van szükség a jövevények „irtására“ és helyettesítésére. Kevés idegenhangzású szavunk van és ezekkel szemben meg kell fogadni Zolnai

Béla tanácsát: inkább *gardzs*, mint *gépkocsiszln*. A magyar nyelv hangrendszerébe beilleszkedett jövevényszavak érdekesebbek, mint az újdonságok, melyekből új mondatot fűzött össze Rónay Mária és éppen a Magyarosan c. folyóiratban (1941: 156. o.) gúnyolta ki a túlzó seprőket. Ebből idézek mutatványul: „Színházban kétszer voltam, egyszer bosszúmút (tragédia) láttam, egyszer operettet. Utóbbiban nagyon jól játszott a vidámka (komika), de a legényhős (bonviván), sajnos, nem volt ráhajlamos (diszponált). Igaz, hangadás (koncert) is szerepelt a tervsorban (programm). Chopin éjmvét (nocturne) és Bach hitzenéjét (oratorium) hallottam, igazán élvővész (virtuóz) előadásban. Különösen a hallgák (pianók) voltak finomak. Nem hiába csaptak akkora hiritést (reklám) ennek a művésznek! Ezentúl mindig meghallgatom a hangorában (rádió) is! Jani bácsiék is meghívtak, de közkikít (piknik) rendeztek, mert nagyon pénztartiak (spórolósak) . . .”

Ilyen szöveg helyett szívesebben látom az idegen szavak meghonosodott, jó magyaros hanglejtéssel ejtett alakjait!

El kell ismernünk, hogy a kerékpár, távbeszélő, gépkocsi, vasút, gyufa, csúcsteljesítmény használható szavak, pedig idegen szavak fordításai: francia bicycle, alumette, német Zündholz, francia chemin de fer, német Eisenbahn, finn rantatie, német Spitzenleistung, svéd toppresultat mind ugyanazokból a szavakból vannak összetéve, mint magyar megfelelőik és éppen ebben áll nemzetköziségük. Az ilyen újszerű németsegek Zolnaitól „meglehetnek“, de a Magyarosan szerint nem szabad így új összetett szót alkotni. Szerintem ez helyes szóalkotás, ha a magyar nyelvtan szabályai szerint történik. Nemcsak az ilyen szóösszetétel helyes, hanem a jelentés gazdagítás is, azaz mikor egyjelentésű szavunkat kétjelentésűvé tesszük, mert valamely idegen nyelvben az már kettősjelentésű. Így a francia *voix* szó régen csak hangot jelentett, később szavazatot is. Ennek egész Európára meglelt a hatása: a német *Stimme*, az angol *voice*, a magyar *szó*, *szavazat*, finn *ääni*, szláv *slovo* mind kétjelentésű. Ez ellen nem lehet küzdeni, a nemzetközi kultúrszavakat és fordításukat (tükröződést) el kell fogadni.

Van más mód is a nyelvfejlesztésre, gyakorolták is a nyelvújítók, mert ismerték a táj- és a régi magyar nyelvet. Régi v. nyelvjárási v. meglévő szavakat kell az idegenek helyére behelyettesíteni. A kifejezés módját, a stílust nemesítik. Ez az, amire Zolnai Béla utal: költők és írók nyelvi szépségeire, tudósok világos, okos érveléseire való rámutatás, a jónak propagandája, a hivatalos nyelv rejtvényeinek megfejtése, népies kifejezések fölvétele, régi szavak fölújítása (62. o.). Egy szóval ezt úgy mondhatjuk: a stílusérzék fejlesztése. Erre kellene ügyelni a tanítási gyakorlatban, a tiszta gondolkodást és az értelmes gondolat kifejezést fejleszteni a középiskola alsó osztályaiban kis elbeszélések és gyakorlatok révén, rokonértelmű szavakat és szólásokat gyűjteni, a tanuló mindennapi életéből meséltetni és íratni, igazi stilisztikát csináltatni és nem olvasmánytartalmakat kérődztetni. Ez fontosabb, mint a rádió és garázs szavak halála.

Zolnai Béla műve erre hívja fel a figyelmet: ápoljuk és fejlesszük a helyes gondolkodást és a helyes gondolat kifejezést. Munkáját franciás eszritje könnyed olvasmánnyá teszi, áttekinthetően vezet hatalmas irodalmi és nyelvészeti példaanyagán át. Fejtegetéseiben az író és a tudós egyesül, hogy gondolkodóba ejtsen minket az egyoldalú újító tevékenységével szemben.

Erdődi József.